

Черняк С.В.

аспірант

Науково-дослідного інституту публічного права

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Правовий господарський порядок в Україні базується на основі поєднання саморегулювання ринкових відносин і державного регулювання, що впливає із положень Конституції України. Такий підхід впливає є конституційного положення, закріпленого ст. 3 Конституції України, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

За нинішніх умов, коли в нашій державі діє режим воєнного стану у зв'язку з широкомасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України, ефективно здійснення господарської діяльності набуває вкрай важливого значення в рамках забезпечення економічної безпеки держави.

Господарська діяльність є багатоаспектним явищем, що охоплює усі сфери суспільного буття людини. Через потребу у функціонуванні господарської діяльності як злагодженого механізму, що спрямований на забезпечення добробуту населення, а також недосконалість окремих її складових, негативного впливу зовнішніх чинників тощо, вона потребує охорони за допомогою адміністративно-правових засобів.

Вперше в незалежній Україні поняття «господарська діяльність» було сформульовано у статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. та визначено, що це будь-яка діяльність, в тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару [2].

Більш деталізоване дане поняття у ст. 3 Господарського кодексу України (далі – ГК України) від 16.01.2003 р. та вказано, що господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [3].

Слід відзначити, що закріплена пунктом 14.1.36 статті 14 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р., дефініція «господарська діяльність» має суттєві відмінності від дефініцій, що закріплені ГК України та Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та, зокрема, визначено, що господарська діяльність – це діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами [4].

Як зазначає О.В. Лісна, наявність розбіжностей у законодавчому закріпленні поняття господарської діяльності приводить до різного усвідомлення цього поняття, уніфіковане ж визначення господарської діяльності має важливе значення для її фінансово-правового регулювання, оскільки правильна дефініція поняття дає підстави для застосування вимог, що пред'являються до коригування діяльності суб'єктів господарювання з метою

забезпечення об'єктивних потреб суспільства з формування грошових коштів публічних утворень (публічних фінансових ресурсів), організації їх витрачання, розподілу, перерозподілу та організації контролю за їх використанням [5, с. 128-131]. Вважаємо, що доцільно доповнити думку О.В. Лісної та вказати, що розбіжності у законодавчому закріпленні поняття «господарська діяльність» впливають не лише на фінансово-правове регулювання цієї сфери суспільних відносин, а і на адміністративно-правове, господарсько-правове та інші види її регулювання.

На наш погляд, найбільш досконалим і таким, що максимально повно характеризує господарську діяльність є поняття, що закріплено ГК України, хоча і потребує деяких уточнень. Такий висновок випливає з наступних міркувань. Зокрема, особливістю господарської діяльності є те, що вона здійснюється, по-перше – у сфері суспільного виробництва; по-друге – спеціально визначеними суб'єктами, а саме – суб'єктами господарювання; по-третє – спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру; по-четверте – така продукція, роботи, послуги мають цінову визначеність.

Характеризуючи сферу суспільного виробництва слід зазначити, що суспільне виробництво охоплює усі сфери суспільної праці і суспільної трудової діяльності: матеріальне виробництво, що забезпечує людей матеріальними засобами життя, сферу послуг і соціальне забезпечення, виробництво духовних цінностей, діяльність соціальних інститутів, що забезпечують виховання, освіту, підготовку до самостійної життєдіяльності, тобто, весь процес соціалізації людини. Виробництво передбачає використання факторів виробництва (робочої сили, технічних засобів, матеріалів, енергії), вимагає дотримання технічних умов і правил, а також обліку соціально-етичних норм.... Але виробництво – це не тільки процес створення благ, необхідних для задоволення різноманітних потреб людини. Це ще

і відтворення самого життя людей, оскільки при цьому забезпечуються засоби фізичного існування, а також реалізація та розвиток їхніх здібностей при залученні механізмів державного регулювання. У процесі виробництва люди вступають у взаємодію з приводу привласнення ресурсів, організації виробничого процесу, управління, державного регулювання. Такі відносини називаються виробничими. У процесі виробництва взаємодіють праця (людська діяльність, спрямована на створення матеріальних і духовних благ для задоволення потреб людей) і природа [6].

А. Ю. Дерлиця зазначає, що суспільне виробництво розглядається як процес створення благ і послуг у суспільному секторі економіки [7, с. 46]. Тобто, він більш коротко трактує поняття «суспільне виробництво», обмежує його сектором економіки. Таке поняття є більш прийнятним, якщо мова йде про правове регулювання господарської діяльності. Однак, ні С.П. Кучин, ні А.Ю. Дерлиця не взяли до уваги, що суспільне виробництво поєднує як публічні інтереси (держави, суспільства, значних верств населення тощо), так і приватні інтереси виробника, що варто обов'язково враховувати при формулюванні поняття «господарська діяльність».

Другою важливою ознакою господарської діяльності є наявність суб'єкта господарювання. Відповідно до ст. 55 ГК України, суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. До них, зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 55 ГК України належать: 1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську

діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці; 3) філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), утворені ними для здійснення господарської діяльності [3]. При цьому варто наголосити, що поняття «суб'єкти господарської діяльності» є вужчим від поняття «суб'єкти господарських відносин» і такими особами визнаються суб'єкти господарювання.

Третьою важливою ознакою, що характеризує господарську діяльність є те, що така діяльність спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру. Аналізуючи норми ГК України, зокрема, статті 3, 42, 52 ГК України слід дійти висновку, що основними видами господарської діяльності можна назвати: комерційну господарську діяльність, тобто підприємництво, яким є господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку; некомерційну господарську діяльність, що здійснюється без мети одержання прибутку; господарське забезпечення діяльності негосподарюючих суб'єктів, що полягає у діяльності негосподарюючих суб'єктів і спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання.

Характеризуючи таку ознаку, як наявність цінової визначеності продукції, робіт, послугам, що є результатом господарської діяльності, то з цього приводу суддя Г.М. Старкова у статті «Ціна як умова господарського договору» зазначає, що поняття ціни в праві не завжди прив'язане до грошових коштів, оскільки зустрічається чимало оплатних зобов'язань, оплата за які здійснюється не в грошовій формі (наприклад, міна, доручення, де в якості оплати виступає

певний відсоток від здійсненого за дорученням зобов'язання, договорі про науково-технічне співробітництво та ін.). Тому в більш широкому юридичному сенсі ціною є розмір зустрічного задоволення контрагента за договором на виконання ним своїх договірних зобов'язань [8].

Ґрунтовний аналіз поняття «господарська діяльність» даний Л.О. Матвійчук, яка зазначає, що під цим поняттям слід розуміти самостійну, суспільно корисну діяльність юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізичних осіб, спрямовану на виготовлення і реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг, що мають цінову визначеність, яка поєднує приватні і публічні інтереси та здійснюється в межах чинного законодавства [9, с. 17]. Водночас, дане поняття доцільно доповнити фразою «фізичних осіб-підприємців» та замінити фразу «незалежно від організаційно-правової форми та форми власності» на «будь-якої форми власності, підпорядкування та господарювання».

Таким чином, у нашому розумінні поняття «господарська діяльність» – це самостійна, суспільно корисна діяльність юридичних осіб різних форм власності, підпорядкування, господарювання чи фізичних осіб-підприємців, що спрямована на виготовлення і реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг, що мають цінову визначеність, яка поєднує приватні і публічні інтереси та здійснюється в межах чинного законодавства.

Вважаємо, що адміністративно-правова охорона господарської діяльності, як складової господарських правовідносин, здійснюється шляхом реалізації управлінських правовідносин. Саме в процесі реалізації управлінських функцій створюються умови для здійснення різних видів діяльності вирішення конфліктів між суб'єктами господарських відносин, а також застосування заходів примусу до порушників. Такі відносини мають владний характер і обов'язковим їх учасником є суб'єкт, який не є учасником гос-

подарських відносин, а який наділений адміністративно-владними повноваженнями.

Л.І. Рогач зазначає, що правова охорона господарських відносин включає норми різних галузей права. Норми адміністративного права мають для здійснення охорони господарських відносин провідне значення, адже вони регламентують діяльність суб'єктів правової охорони, умови та підстави її здійснення, процедурні питання, встановлюють склади певних порушень, позначають дії чи бездіяльність протиправними, передбачають певні покарання за проступки. Зростанню ролі адміністративно-правових норм в охороні господарських відносин сприяє ряд їх особливостей, що відрізняють норми адміністративного права від норм інших галузей: 1) визначення меж і способів діяльності суб'єктів владних повноважень, 2) переважна імперативність приписів, 3) можливість прямого застосування санкцій адміністративно-правових норм у позасудовому порядку за адміністративні проступки у сфері господарювання, 4) створення норм під час здійснення охорони господарських відносин [10].

Також Л.І. Рогач розкриваючи поняття «адміністративно-правова охорона» в широкому розумінні зазначає, що це позитивний статичний стан адміністративного права, спрямований на попередження правопорушень, усунення перешкод реалізації прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права, та динамічний стан адміністративного права, спрямований на захист прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права у разі порушення, невизнання чи оспорювання з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення до адміністративної відповідальності. У вузькому трактуванні правова охорона пов'язана з порушенням норм права і збігається з поняттям адміністративно-правового захисту (динамічний стан адміністративного права, спрямований на захист прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права у разі порушення, невизнання чи оспорювання з можливістю застосування

заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності) [11, с. 208].

Цієї ж думки дотримується і В.В. Толочко, який зазначає, що до адміністративно-правових засобів належать такі: 1) засоби переконання, позитивного стимулювання чи заохочувальні засоби, що сприяють підвищенню творчої активності учасників правовідносин, засновані на їх прагненні до позитивних результатів своєї праці, до реалізації суспільних і особистих інтересів. Важливість застосування позитивних стимулюючих засобів впливає із загального співвідношення переконання і примусу у державному управлінні; 2) заходи адміністративного примусу, що застосовуються з метою попередження, припинення правопорушень, забезпечення провадження у справах про адміністративні проступки і притягнення порушників до адміністративної відповідальності. Застосування адміністративного примусу слугує одним із вагомих факторів зміцнення законності, дисципліни і організованості у сфері економіки, охорони порядку управління, встановленого в цій галузі [12, с. 237].

Ми можемо частково розділяти позицію І.М. Шопіної, яка зазначила, що суб'єктами адміністративно-правової охорони господарських відносин є: органи держави та органи місцевого самоврядування, якщо наявні такі умови та підстави, а саме: а) виникли господарські відносини; б) є конкретний суб'єкт, який уповноважений державою на здійснення правової охорони господарських відносин; в) охорона здійснюється на основі норм адміністративного права у визначених формах, встановленому порядку з дотриманням встановленої процедури, з використанням способів, засобів та заходів охорони в межах повноважень суб'єкта охорони [13, с. 1060].

З цього приводу варто погодитися з думкою В.В. Толочка, який зазначає, що порядок застосування адміністративно-правових засобів визначено, як правило, адміністративно-процесуальними нормами. Реалізація адміністратив-

но-правових засобів належить до компетенції органів виконавчої влади, спеціально уповноважених посадових осіб (представників адміністративної влади), є результатом здійснення ними державно-владних повноважень; як виняток, деякі заходи адміністративного впливу застосовуються судами (суддями), а також органами окремих громадських організацій (їх представниками), наділеними певними адміністративно-владними повноваженнями.

Отже, виходячи з викладеного вище ми прийшли до висновків, що «господарська діяльність» – це самостійна, суспільно

корисна діяльність юридичних осіб різних форм власності, підпорядкування, господарювання чи фізичних осіб-підприємців, що спрямована на виготовлення і реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг, що мають цінову визначеність, яка поєднує приватні і публічні інтереси та здійснюється в межах чинного законодавства.

Адміністративно-правова охорона господарських відносин здійснюється на основі адміністративно-процесуальних норм і покликана на забезпечення правопорядку в процесі здійснення господарської діяльності.

Анотація

Стаття присвячена одній із актуальних проблем охорони господарської діяльності адміністративно-правовими засобами.

В статті автор розкриває сутність господарської діяльності як об'єкта, що перебуває під адміністративно-правовою охороною та зазначає, що господарська діяльність є багатоаспектним явищем, що охоплює усі сфери суспільного буття людини. Це поняття закріплене в трьох правових актах вітчизняного законодавства, але жодне з них не є досконалим у зв'язку з чим пропонується авторське визначення поняття «господарська діяльність».

Автор вказує, що адміністративно-правова охорона господарської діяльності, як складової господарських правовідносин, здійснюється шляхом реалізації управлінських правовідносин. Саме в процесі реалізації управлінських функцій створюються умови для здійснення різних видів діяльності, вирішення конфліктів між суб'єктами господарських відносин, а також застосування заходів примусу до порушників. Такі відносини мають владний характер і обов'язковим їх учасником є суб'єкт, який не є учасником господарських відносин, а який наділений адміністративно-владними повноваженнями.

До адміністративно-правових засобів охорони господарської діяльності належать такі засоби як переконання, позитивного стимулювання чи заохочувальні засоби, що засновані на їх прагненні до позитивних результатів своєї праці, до реалізації суспільних і особистих інтересів та заходи адміністративного примусу.

Ключові слова: господарська діяльність, адміністративно-правова охорона, адміністративно-правові засоби, суб'єкт господарювання, господарські відносини.

Cherniak S.V. Economic activity as an object of administrative and legal protection

Summary

The article is devoted to one of the topical issues of protection of economic activity by administrative and legal means.

In the article, the author reveals the essence of economic activity as an object under administrative and legal protection and notes that economic activity is a multidimensional phenomenon covering all spheres of human social life. This concept is enshrined in three legal acts of national legislation, but none of them is perfect, and therefore the author offers her own definition of the concept of «economic activity».

The author points out that administrative and legal protection of economic activity, as a component of economic relations, is carried out through the implementation of managerial legal relations. It is in the process of implementation of managerial functions that conditions are created for carrying out various types of activities, resolving conflicts between economic entities, and applying coercive measures to violators. Such relations are of a power nature and their obligatory participant is an entity that is not a party to economic relations, but is vested with administrative and power powers.

Administrative and legal means of protecting economic activity include such means as persuasion, positive incentives or incentives based on their desire for positive results of their work, for the realization of public and personal interests, and measures of administrative coercion.

Key words: business activity, administrative and legal protection, administrative and legal means, business entity, business relations.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 254-к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення – 23.04.2024).
2. Про зовнішньоекономічну діяльність: закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення – 23.04.2024).
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення – 23.04.2024).
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення – 23.04.2024).
5. Лісна О.В. Правове визначення господарської діяльності: проблемні питання. *Актуальні проблеми правового забезпечення господарської діяльності в Україні : матеріали круглого столу* ; м. Харків, 12 березня 2015 р. Харків : ХНУВС, 2015. С. 128-131.
6. Кучин С.П. Сучасні особливості суспільного відтворення як об'єкту державного регулювання. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 2, 2017. URL: <http://www.du.nauka.com.ua/?or=1&z=1034> (дата звернення – 28.04.2024).
7. Дерлиця А.Ю. Суспільне виробництво та інституційний механізм функціонування бюджетних установ. *Економічний дискурс*. 2020. Випуск 4. С. 43-54.
8. Старкова Г.М. Ціна як умова господарського договору. Господарський суд Луганської області. 16.11.2015. URL: <https://lg.arbitr.gov.ua/sud5014/4673456/226869/> (дата звернення – 07.05.2024).
9. Матвійчук Л.О. Концептуальні підходи до визначення сутності поняття «господарська діяльність підприємства». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 12, частина 2. 2017. С. 14-18.
10. Рогач Л. І. Сутність та складові категорії «адміністративно-правова охорона господарських відносин». 2018. С. 55. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/31147/1/54.PDF> (дата звернення – 29.04.2024).
11. Рогач Л.І. Щодо поняття адміністративно-правової охорони. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 206–208.
12. Толочко В.В. Поняття та види адміністративно-правових засобів забезпечення економічної безпеки органами національної поліції. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України*. Харків, 2019. С. 235-237. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/11_04_2019/pdf/121.pdf (дата звернення – 07.05.2024).
13. Шопіна І.М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*. 2011, №2. С. 1055–1061.